

Nowy model prawa wykroczeń. Teoria, praktyka, przyszłość

Włodzimierz Wróbel
Mikołaj Małecki
Małgorzata Pyrcak-Górowska
Dominik Zając
redakcja

Skróty

BGH	niemiecki Sąd Najwyższy
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
Europejska Konwencja Praw Człowieka, EKPC	Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dn. 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.
Karta Nauczyciela	Ustawa z dn. 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, Dz.U. 2021, poz. 1762, tekst jedn. ze zm.
Kodeks cywilny, k.c.	Ustawa z dn. 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. 2023, poz. 1610, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny skarbowy, k.k.s.	Ustawa z dn. 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 2022, poz. 859, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny z 1932 r., k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
Kodeks karny z 1969 r., k.k. z 1969 r.	Ustawa z dn. 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm.
Kodeks karny, k.k.	Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. 2022, poz. 1138, tekst jedn. ze zm.
Kodeks postępowania administracyjnego, k.p.a.	Ustawa z dn. 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. 1960, nr 30, poz. 168 ze zm.
Kodeks postępowania cywilnego, k.p.c.	Ustawa z dn. 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. 2023, poz. 1550, tekst jedn. ze zm.

Skróty

Kodeks postępowania karnego, k.p.k.	Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2022, poz. 1375, tekst jedn.
Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, k.p.w.	Ustawa z dn. 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, Dz.U. 2022, poz. 1124, tekst jedn.
Kodeks wykroczeń, k.w.	Ustawa z dn. 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2022, poz. 2151, tekst jedn. ze zm.
Konstytucja, Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.
KRK	Krajowy Rejestr Karny
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
p.p.s.a.	Ustawa z dn. 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. 2023, poz. 1634, tekst jedn. ze zm.
Prawo o ustroju sądów powszechnych, u.s.p.	Ustawa z dn. 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2023, poz. 217, tekst jedn. ze zm.
Prawo o wykroczeniach, p.w.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 11 lipca 1932 r. – Prawo o wykroczeniach, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 572 ze zm.
Prawo ochrony środowiska	Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, Dz.U. 2022, poz. 2556, tekst jedn. ze zm.
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	Sąd Okręgowy
SR	Sąd Rejonowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
u.s.p.	Ustawa z dn. 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2023, poz. 217, tekst jedn.
ustawa o Krajowym Rejestrze Karnym	Ustawa z dn. 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym, Dz.U. 2023, poz. 159, tekst jedn. ze zm.
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Czy instytucje materialnego prawa wykroczeń mogą sprzyjać nadużyciu prawa procesowego w postępowaniu w sprawach o wykroczenia? Uwagi na marginesie wyników przeprowadzonych badań aktowych

Can substantive contravention law institutions foster abuse of procedural rights in contravention proceedings?
Observations based on the results of the file research

DOI: 10.60677/kipk9788395965593.13

M. Pyrcak-Górowska, *Czy instytucje materialnego prawa wykroczeń mogą sprzyjać nadużyciu prawa procesowego w postępowaniu w sprawach o wykroczenia? Uwagi na marginesie wyników przeprowadzonych badań aktowych*, w: *Nowy model prawa wykroczeń. Teoria, praktyka, przyszłość*, red. W. Wróbel, M. Małecki, M. Pyrcak-Górowska, D. Zając, Kraków 2024, s. 413–423.

Małgorzata Pyrcak-Górowska

dr, Zakład Bioetyki i Prawa Medycznego, Katedra Prawa Karnego, Uniwersytet Jagielloński;
ORCID: 0000-0003-3745-4252

Jak wynika z analiz statystycznych przeprowadzonych przez zespół badaczy i badaczek w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, w latach 2002–2017 sprawy wykroczeniowe (zarejestrowane w repertoriach sądowych jako W) stanowiły 43,4% spraw karnych rozpoznawanych w sądach rejonowych, a więc była to grupa liczniejsza niż sprawy o przestępstwo

(zarejestrowane w repertoriach sądowych jako K), które stanowiły w tym samym czasie 35,5% spraw rozpoznawanych w tych samych sądach (liczba ta obejmuje również sprawy o wyroki łączne). Z danych w liczbach bezwzględnych wynika, że w latach 2002–2017 liczba spraw wykroczeniowych, które wpłynęły do sądów rejonowych, oscylowała pomiędzy 413 931 (2014 r.) a 703 930 (w 2015 r.). Dla porównania – najwięcej spraw karnych wpłynęło do sądów w 2015 r. – było ich wówczas 549 392, a więc o ponad 150 000 mniej niż spraw wykroczeniowych zarejestrowanych w tym samym czasie⁶⁰⁸. Dla dopełnienia obrazu sytuacji należy wskazać w ślad za zespołem IWS, że na przestrzeni lat 2002–2017 spraw wykroczeniowych przybyło w sądach o około 20%, podczas gdy spraw o przestępstwo ubyło o blisko 15%⁶⁰⁹. Wpływ spraw wykroczeniowych do sądów cechuje zatem tendencja wzrostowa.

Sprawy wykroczeniowe – porównując je do spraw karnych o przestępstwo – jawią się przy tym jako stosunkowo „błache”, z uwagi na zasadniczo niższy niż w przypadku przestępstw stopień społecznej szkodliwości typów wykroczeniowych. Katalog kar przewidzianych za wykroczenia jest skonstruowany w ten sposób, że nawet w przypadku kar ingerujących w wolność osobistą stopień tej ingerencji jest niższy niż w przypadku kar przewidzianych za przestępstwa: kara aresztu nie może przekroczyć 30 dni, kara ograniczenia wolności trwa miesiąc. Dodatkowo skazanie za wykroczenie nie wiąże się z konsekwencjami takimi jak skazanie za przestępstwo. W Krajowym Rejestrze Karnym informację o skazaniu za wykroczenie odnotowuje się tylko wówczas, gdy sprawcy wykroczenia prawomocnie wymierzono karę aresztu⁶¹⁰. Skazanie nawet za umyślne wykroczenie zasadniczo nie pociąga za sobą automatycznego skutku w postaci niemożności wykonywania określonych zawodów czy sprawowania określonych funkcji, jak w przypadku skazania za niektóre (najczęściej umyślne, ściągane z oskarżenia publicznego) przestępstwa lub skazania na określone kary (karę pobawienia wolności)⁶¹¹. Na tle pozostałych przepisów polskiego prawa regulacja,

608 A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Majewska, *Tendencje...*, s. 49.

609 A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Majewska, *Tendencje...*, s. 48.

610 Artykuł 1 ust. 2 pkt 7 ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym.

611 Zob. przykładowo regulacje zawarte w ustawach: Karta Nauczyciela; z dn. 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2023, poz. 742, tekst jedn. ze zm.; z dn. 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 2023, poz. 171, tekst jedn. ze zm.; z dn. 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz.U. 2022, poz. 1061, tekst jedn.

zgodnie z którą mandat ławnika wygasa z mocy prawa także w razie prawomocnego skazania za wykroczenie, jest wyjątkowa⁶¹². Oczywiście skazanie za wykroczenie może rzutować na ocenę nieskazitelności charakteru czy nieposzlakowanej opinii osób, od których owe cechy są wymagane⁶¹³ czy rodzić odpowiedzialność dyscyplinarną. Wydaje się jednak, że można również postawić tezę, iż popełnienie przynajmniej części wykroczeń (np. nieumyślnych wykroczeń w ruchu drogowym) nie skutkuje w odbiorze społecznym potępieniem ich sprawcy, gdyż nie jest traktowane jako moralne zło.

Powyższe uwagi o charakterze ogólnym nie zmieniają tego, że prawo wykroczeń jest prawem represyjnym, a dla konkretnej osoby skazanie za wykroczenie może pociągać dotkliwe skutki. Przykładem dolegliwej konsekwencji skazania za wykroczenie jest orzeczenie środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdu, który wymierza się na okres od 6 miesięcy do nawet 3 lat (art. 29 § 1 k.w.).

Równocześnie okres przedawnienia karalności wykroczenia jest stosunkowo krótki. Karalność wykroczenia ustaje bowiem, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynął rok, a jeżeli w tym okresie wszczęto postępowanie, karalność wykroczenia ustaje z upływem 2 lat od zakończenia tego okresu (art. 45 § 1 k.w.). A zatem w przypadku wszczęcia postępowania przez sąd, okres przedawnienia karalności wykroczenia wynosi 3 lata od daty popełnienia czynu stanowiącego wykroczenie, gdyż te dalsze 2 lata liczone są od momentu, w którym upłynął termin roczny⁶¹⁴. Ustawodawca nie różnicuje przy tym terminów przedawnienia w zależności od wagi popełnionego wykroczenia, jak ma to miejsce na gruncie prawa karnego, a terminy przedawnienia są identyczne dla wszystkich typów wykroczeń⁶¹⁵. Jedną z hipotez badawczych podczas przystępowania do przeprowadzenia badań aktowych było zatem to, że osobom obwinionym o popełnienie wykroczenia niekiedy może się

ze zm.; z dn. 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, Dz.U. 2022, poz. 1184, tekst jedn. ze zm.; z dn. 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz.U. 2022, poz. 1166 tekst jedn.; z dn. 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2023, poz. 217, tekst jedn. ze zm.; z dn. 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza denty, Dz.U. 2022, poz. 1731, tekst jedn. ze zm.

612 Artykuł 166 § 1 u.s.p.

613 Zob. np. art. 61 § 1 pkt 2 u.s.p. oraz art. 6 ust. 3 pkt 3 ustawy z dn. 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych, Dz.U. 2022, poz. 530, tekst jedn.

614 Wyrok SN z 8 maja 2019 r., III KK 678/18.

615 M. Żukowska, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 45 k.w., teza 2.

kalkulować przedłużanie postępowania sądowego poprzez nadużywanie instytucji prawa procesowego, na przykład po to, by w efekcie doprowadzić do przedawnienia karalności wykroczenia (powodów tych może być więcej, w szczególności w przypadku wykroczeń drogowych – w tym np. odroczenie w czasie uzyskania „ostatecznych” punktów karnych).

Sama idea nadużycia prawa procesowego nie jest obca systemowi prawa i wywodzi się z prawa i postępowania cywilnego⁶¹⁶. Ogólny zakaz nadużycia prawa procesowego został wprowadzony w art. 4¹ k.p.c., zgodnie z którym z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono. Choć zakaz nadużywania prawa nie jest wprost wysłowiony w przepisach procedury sądownoadministracyjnej, to uważa się, że jest to także jedna z zasad obowiązujących na gruncie p.p.s.a.⁶¹⁷, a o jej istnieniu świadczą szczegółowe regulacje, które można uznać za jej przejaw⁶¹⁸. Przepisy procedury karnej nie statuują takiej zasady ogólnej – jak zauważa P. Wiliński: „z formalnego punktu widzenia nadużycie uprawnień procesowych jako instytucja prawa procesowego karnego nie istnieje”⁶¹⁹. Co więcej – wskazuje się także, że wprowadzenie ogólnego przepisu regulującego tę problematykę byłoby trudne z uwagi na potencjalne ryzyko nadużyć⁶²⁰ – dla przykładu, w orzecznictwie sądów administracyjnych wskazuje się, że ocena działań stron postępowania pod kątem nadużycia prawa wymaga każdorazowo wnikliwej analizy, tak by mieć pewność, że rzeczywiste prawo do sądu nie doznaje żadnego uszczerbku⁶²¹. W ślad za doktryną anglosaską A. Lach podaje, że o nadużyciu uprawnień procesowych można mówić np. w przypadku złamania lojalności, złej wiary, ale także taktyk zmierzających do przewlekłości⁶²². Nadużycie uprawnień procesowych w polskiej literaturze karnistycznej definiowane bywa najczęściej jako korzystanie z nich sprzecznie z ich celem⁶²³. To, czy faktycznie dochodzi do nadużycia prawa, powinno być każdorazowo ocenione

616 Ł. Cora, *Gradacja...*, s. 114.

617 Ustawa z dn. 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. 2023, poz. 1634, tekst jedn. ze zm.

618 A. Bińczyk, *Zakaz...*, s. 83.

619 P. Wiliński, *Nadużycia...*, s. 408.

620 A. Lach, *Nadużycie...*, s. 235.

621 A. Bińczyk, *Zakaz...*, s. 75 oraz przywołane tam orzecznictwo.

622 A. Lach, *Nadużycie...*, s. 229.

623 P. Wiliński, *Nadużycie...*, s. 92.

z uwzględnieniem całokształtu okoliczności danej sprawy i okoliczności jej towarzyszących⁶²⁴. Jest to zjawisko, które godzi w rzetelność procesu karnego, a najczęściej również w cel procesu, jakim jest sprawiedliwe rozstrzygnięcie⁶²⁵. Nadużycie prawa procesowego może także przybrać postać nadużycia prawa do obrony, jeżeli stroną nadużywającą prawa jest oskarżony, obwiniony czy jego obrońca. W tym przypadku nadużycie prawa najczęściej zmierza do obstrukcji procesowej⁶²⁶. Przedmiotem zainteresowania w niniejszym tekście jest ten właśnie rodzaj nadużycia prawa, który polega na instrumentalizacji przez obwinionego prawa procesowego po to, by osiągnąć założony przez niego skutek w postaci przewlekłości postępowania w sprawie o wykroczenie. Takie nadużycie prawa może objawiać się np. składaniem obstrukcyjnych wniosków dowodowych, manipulowaniem prawem do posiadania obrońcy, składaniem bezzasadnych wniosków (np. o wyłączenie sędziego), uchylaniem się obwinionego od obowiązku udziału w czynności procesowej⁶²⁷. Nie jest możliwe enumeratywne wyliczenie czynności, które mogą być uznane za nadużycie prawa procesowego. Poza przykładami wskazanymi powyżej sposobem na przedłużenie postępowania może być również celowe składanie środka zaskarżenia z brakami formalnymi (np. niepodpisanego) czy – nie wchodząc w szczegóły – manipulacje przy doręczaniu wyroku nakazowego. Choć części z takich nieuczciwych działań ustawodawca stara się zapobiegać, wprowadzając przepisy o charakterze limitującym (np. ograniczenie liczby posiadanych obrońców, ograniczenie liczby składanych wniosków o wyłączenie sędziego, możliwość oddalenia wniosku dowodowego zmierzającego w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania, uchylanie pytań nieistotnych, sugerujących odpowiedzi, niestosownych, zapobiegania przewlekłości postępowania w zakresie wypowiedzenia stosunku obrończego⁶²⁸), to jednak nie w każdym przypadku jest to możliwe. Istotne jest to, że część z nielojalnych działań podejmowanych w celu przedłużenia procesu może skutkować koniecznością podejmowania przez sąd kolejnych czynności i w efekcie zwiększać obciążenie pracą wymiaru sprawiedliwości.

624 A. Bińczyk, *Zakaz...*, s. 74.

625 P. Wiliński, *Nadużycia...*, s. 409.

626 P. Wiliński, *Nadużycie...*, s. 92.

627 Ł. Cora, *Gradacja...*, s. 131–132; P. Wiliński, *Nadużycie...*, s. 93.

628 Ł. Cora, *Gradacja...*, s. 133; A. Lach, *Nadużycie...*, s. 233.

Analizując sprawy wykroczeniowe, postawiono zatem między innymi następujące pytania: czy obwiniony brał w postępowaniu wykroczeniowym aktywny udział?; jakie dowody były prowadzone w toku postępowania wykroczeniowego?; czy w toku postępowania podejmowane były czynności, które miały na celu przedłużenie postępowania?; czy da się wskazać zachowania obwinionych, które mogłyby zostać potraktowane jako nadużycie prawa skutkujące nadmiernym przedłużeniem postępowania w sprawach o wykroczenia, a jeżeli tak, to czy możliwa i zasadna byłaby nowelizacja przepisów prawa tak, by tym działaniom zapobiegać?

Podsumowując dane zebrane w poprzednich rozdziałach, można wskazać, że łącznie w analizowanych sprawach odmówiono wszczęcia postępowania w 3,48% przypadków (39). Do rozpoznania w trybie przyspieszonym skierowano zaledwie 0,54% spraw (6), a do postępowania w trybie zwyczajnym – pierwotnie 6,96% (78, liczba ta nie uwzględnia spraw skierowanych do postępowania zwyczajnego po sprzeciwie od wyroku nakazowego). Do postępowania nakazowego trafiło w sumie 89,02% spraw (997), w tym 22,23% (249) na skutek wniosku o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy w trybie art. 58 k.p.w. A zatem niemalże aż 90% spraw wykroczeniowych było pierwotnie rozpoznawanych w trybie nakazowym, w tym ponad 20% na skutek zastosowania instytucji o charakterze konsensualnym.

Jeśli chodzi o merytoryczny sposób zakończenia postępowania, należy wskazać, że w przypadku 4,05% obwinionych (48) sądy odmówiły wszczęcia postępowania. W przypadku 2,19% obwinionych (26) postępowanie z różnych powodów zostało umorzone, jedynie 3,29% (39) osób zostało uniewinnionych, a aż wobec 90,47% osób (1073) postępowanie zakończyło się prawomocnie ukaraniem.

89,55% wniosków (223) złożonych w trybie art. 58 k.p.w. zostało uwzględnionych przez sąd (w tym sensie, że sąd w wyroku nakazowym orzekł taką karę jak proponowana we wniosku). Z kolei sprzeciw od wyroku nakazowego wniosło 14,90% (128) obwinionych, przy czym 7 z nich cofnęło sprzeciw przed terminem rozprawy. Podanie tej liczby musi zostać obwarowane dwoma zastrzeżeniami: po pierwsze, odsetek osób, które wniosły sprzeciw od wyroku nakazowego, obliczono w odniesieniu do wyroków nakazowych wydanych bez wniosku złożonego w trybie art. 58 k.p.w. z uwagi na założenie, że jeżeli wyrok nakazowy

został wydany w drodze trybu konsensualnego, to zasadniczo, poza wyjątkowymi przypadkami, wyrok ten nie zostanie zaskarżony. Przeprowadzone badania potwierdziły słuszność tego założenia. Choć sprzeciwy były składane przez obwinionych także w przypadku wyroków wydanych na skutek wniosku o skazanie bez przeprowadzania rozprawy, to w całej grupie badawczej były to sytuacje zupełnie wyjątkowe i jednostkowe. Po drugie, odsetek 14,90% został obliczony w stosunku do liczby wyroków nakazowych wydanych wobec osób (859), a nie w sprawach (w niektórych sprawach obwiniona była więcej niż jedna osoba). Oskarżyciele publiczni złożyli sprzeciwy od wyroku nakazowego w przypadku 0,70% (6) obwinionych. W przypadku 84,40% (725) obwinionych, wobec których wydano wyrok nakazowy we wskazanym powyżej trybie, sprzeciwu od wyroku nie złożyła żadna ze stron.

Powyższe oznacza, że w sumie, spośród wszystkich badanych spraw wykroczeniowych, które wpłynęły do sądów, około 4/5 zakończyło się odmową wszczęcia postępowania, wydaniem wyroku nakazowego zgodnie z wnioskiem złożonym w trybie art. 58 k.p.w. lub wyroku nakazowego, od którego żadna ze stron nie wniosła sprzeciwu. Pozostała 1/5 postępowań to te, które od razu skierowano do trybu zwyczajnego lub przyspieszonego, w których nie uwzględniono wniosku złożonego w trybie art. 58 k.p.w. lub złożono sprzeciw od wyroku nakazowego. Dane te przedstawione są w tym miejscu w pewnym przybliżeniu – statystyka ta ma bowiem na celu zobrazowanie, że pomimo znacznej całkowitej liczby spraw o wykroczenie zarejestrowanych w sądach powszechnych, 80% z nich zostaje prawomocnie zakończonych stosunkowo niewielkim nakładem pracy sądu, gdyż sprawy te kończą się wydaniem wyroku nakazowego na posiedzeniu niejawnym.

W perspektywie potencjalnych nadużyć prawa procesowego należy spojrzeć na dane dotyczące stopnia zaangażowania obwinionych w tok procesu. Jeśli chodzi o odsetek obwinionych, którzy korzystali w trakcie postępowania z pomocy obrońcy, to był on niski. 91,91% obwinionych (1090) nie było reprezentowanych przez obrońców. 6,32% (75) obwinionych ustanowiło obrońcę z wyboru. Dla 1,77% obwinionych (21) obrońca został ustanowiony z urzędu (liczba ta obejmuje zarówno obrońców ustanowionych w przypadku obrony obligatoryjnej, z uwagi na wątpliwości co do poczytalności obwinionego, jak i z uwagi na tzw. prawo ubogich). Nie zaobserwowano praktyk związanych z nadużywaniem

prawa do posiadania obrońcy (w tym instrumentalnie dokonywanych zmian osoby obrońcy).

Analiza postępowania dowodowego prowadzonego zarówno w toku postępowania wyjaśniającego, jak i później – jurysdykcyjnego – potwierdza, że słuszna jest intuicja, zgodnie z którą postępowania wykroczeniowe co do zasady nie są specjalnie skomplikowane pod względem dowodowym. Oczywiście pewne różnice zachodzą pomiędzy nimi w zależności od rodzaju zarzucanego obwinionemu typu czynu zabronionego – dla przykładu, w każdym z postępowań dotyczących wykroczenia z art. 124 k.w. przesłuchano pokrzywdzonego, a w toku postępowań dotyczących wykroczenia z art. 87 k.w. częściej niż w innych badanych sprawach zasięmano opinii biegłych (dotyczyły one wpływu środków odurzających na organizm obwinionego). Z kolei w przypadku części postępowań dotyczących wykroczeń z art. 54 k.w. i 51 k.w. odnotowano sprawy, w których wniosek o ukaranie został sformułowany wyłącznie w oparciu o notatki służbowe sporządzone przez funkcjonariuszy. Sposób gromadzenia materiału dowodowego w toku postępowania wyjaśniającego został opisany szerzej w poprzednich rozdziałach, w tym miejscu można zatem wskazać, że statystycznie w toku postępowań wyjaśniających pokrzywdzonych przesłuchano w 21,16% spraw (237), świadków innych niż pokrzywdzony w 80,71% spraw (904), przy czym nierzadko świadkami byli przeprowadzający interwencję funkcjonariusze Policji, dowód z opinii biegłych przeprowadzono w 5,26% spraw (59), a żadnego dowodu poza ewentualnymi notatkami urzędowymi nie przeprowadzono w 5,98% spraw (67). W toku postępowań wyjaśniających przesłuchano także 78,41% (930 z 1186) osób, co do których istniała uzasadniona podstawa do sporządzenia wniosku o ukaranie.

Aby w zarysie zobrazować przebieg postępowania jurysdykcyjnego w tych sprawach, w których przeprowadzona została rozprawa, można wskazać, że udział w przynajmniej jednym z terminów rozprawy brało 76,62% obwinionych (154 na 201). Spośród 182 spraw rozpoznawanych na rozprawie 59,89% (109) zakończyło się na jednym terminie rozprawy. Wśród przyczyn, dla których konieczne było przeprowadzenie więcej niż jednego terminu rozprawy, badacze i badaczki wskazywali głównie na konieczność prowadzenia postępowania dowodowego, w tym przesłuchania świadków (niekiedy innych niż w toku postępowania wyjaśniającego), zasięgnięcia opinii biegłych, w tym biegłych psychiatrów,

zwrócenia się o nadesłanie dokumentów do akt sprawy. Wskazywano również na niestawiennictwo świadków na terminie rozprawy (dla przykładu, w sprawach dotyczących art. 51 k.w. brak stawiennictwa na terminie rozprawy prawidłowo wezwanych świadków stanowił przyczynę konieczności wyznaczenia więcej niż jednego terminu rozprawy w 34,15% spraw rozpoznawanych na więcej niż jednym terminie). Jeśli chodzi o przyczyny leżące po stronie obwinionych, w tym nieobecność (także usprawiedliwioną) na terminie rozprawy czy przebywanie obwinionego za granicą, wskazano na nie jedynie w 4 sprawach, a więc stanowiły one w zasadzie margines analizowanych sytuacji. W 28,57% z tej kategorii spraw (52) bezpośrednio przed sądem nie przeprowadzono postępowania dowodowego, a sąd poprzestał na ujawnieniu materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania wyjaśniającego. W 45,60% spraw (83) w toku postępowania przed sądem przeprowadzono nowe dowody, które nie zostały zgromadzone w postępowaniu wyjaśniającym. Również w zakresie postępowania dowodowego nie zaobserwowano, by obwinieni podejmowali działania mające na celu obstrukcję procesową. Aktywność dowodowa była podejmowana przez nich w szczególności w sprawach dotyczących wykroczeń z art. 124 k.w., jednak była ona związana raczej z tym, że tłem tej kategorii spraw niejednokrotnie był konflikt sąsiedzki czy rodzinny.

Zaangażowanie obwinionych w tok postępowania można również ocenić na podstawie liczby składanych przez nich środków zaskarżenia. Liczbę złożonych sprzeciwów od wyroków nakazowych wskazano już powyżej. Zbliżony odsetek obwinionych – 15,75% (23) – złożył apelację. Odsetek ten został obliczony w odniesieniu do liczby obwinionych, którzy zostali ukarani w postępowaniu zwyczajnym (liczba ta nie uwzględnia apelacji wniesionych przez oskarżyciela publicznego lub posiłkowego).

Podsumowując: przeprowadzone badania aktowe nie dały podstaw do stwierdzenia, że nagminną czy chociażby częstą praktyką obwinionych jest działanie w celu przedłużenia postępowania w sprawach o wykroczenie. Wręcz odwrotnie – zainteresowanie obwinionych tokiem postępowania w sprawach o wykroczenia było raczej niskie, mając na uwadze dane dotyczące częstotliwości korzystania w toku sprawy z pomocy obrońcy, udziału w rozprawie czy składanych środków zaskarżenia. W żadnej z analizowanych kategorii spraw badacze i badaczki

nie ustalili takich kategorii zachowań obwinionych, które można byłoby jednoznacznie zakwalifikować jako nadużywanie prawa procesowego mające istotny wpływ na nadmierne wydłużenie czasu postępowań w sprawach o wykroczenia. Nawet jeśli pewne działania obwinionych mogły rodzić podejrzenie, że było podejmowane wyłącznie w celu przedłużenia postępowania (jak np. składanie sprzeciwów od wyroków nakazowych i cofanie ich przed terminem rozprawy lub na rozprawie, co miało miejsce w kilku sprawach dotyczących wykroczeń z art. 87 k.w.), to trudno jednoznacznie zakwalifikować je jako nadużycie prawa procesowego. Okoliczności spraw nie dawały podstaw do stwierdzenia, że obwinieni podejmowali określone działania w celu obstrukcji procesowej. Ponadto nawet gdyby uznać, że praktyka ta faktycznie miała na celu przedłużenie postępowania, to nie była ona powszechna (na gruncie wspomnianych powyżej spraw dotyczących art. 87 k.w. odnotowano ją łącznie w 8 przypadkach) i w związku z tym trudno byłoby wymagać tu interwencji ustawodawcy.

Choć zatem rozpoznawanie spraw wykroczeniowych może obciążać wymiar sprawiedliwości, to jednak nie jest to efektem obstrukcji czy intencjonalnego tamowania biegu tych postępowań przez obwinionych. Analizując przyczyny długości prowadzonych postępowań, badacze i badaczki zwrócili uwagę nie na nadużywanie prawa procesowego przez obwinionych, ale na zjawiska leżące po stronie organów prowadzących postępowanie. Dla przykładu, we wcześniejszych rozdziałach wspomniano o długich okresach beczynności w toku postępowania wyjaśniającego, nieznajdujących uzasadnienia w potrzebie wykrycia sprawcy wykroczenia czy poszukiwania dowodów oraz o długim czasie, który upływał od sporządzenia wniosku o ukaranie do faktycznego przekazania go do sądu.

Z danych zgromadzonych w toku przeprowadzonych badań aktowych i przedstawionych w poprzednich rozdziałach zdaje się wynikać, że przyczyną obciążenia sądów sprawami wykroczeniowymi jest po prostu sama liczba tych spraw kierowanych do sądu. Choć nie są to sprawy skomplikowane, to już sama konieczność przeprowadzenia w ich toku „zwykłych” czynności, takich jak wydanie wyroku nakazowego, wyznaczenie terminu rozprawy w celu przesłuchania świadków, sporządzenia opinii biegłych itp., skutkuje znacznym obciążeniem sądów pracą. Wyniki przeprowadzonych badań nie potwierdziły hipotezy, że w tej

kategorii spraw to niełojalne działania stron stanowią istotny problem. W konsekwencji rozwiązania problemu obciążenia wymiaru sprawiedliwości sprawami wykroczeniowymi należy poszukiwać gdzie indziej.

Summary

Contravention cases account for almost half of the criminal cases heard in the district courts and their number is increasing, constituting a significant burden on the justice system. At the same time, although they appear 'trivial', the consequences of being punished for a contravention can be severe. Given the relatively short prescription period, there may be a temptation for a person accused of a contravention to seek to prolong contravention proceedings by abusing their procedural rights in order to reach the prescription. The text attempts to answer the question whether, in the light of the file research carried out, the abuse of procedural rights in this category of cases is a real problem for the justice system.

Keywords

contravention proceedings, abuse of procedural rights, file research

Literatura

- Bińczyk A., *Zakaz nadużycia praw procesowych w postępowaniu przed sądami administracyjnymi*, „Państwo i Prawo” 2019, nr 1.
- Cora Ł., *Gradacja nadużycia prawa w procesie karnym (zarys teoretyczny)*, „Studia prawnicze” 2019, nr 1.
- Lach A., *Nadużycie procesu i uprawnień procesowych*, w: *Problemy prawa i procesu karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Alfreda Kaftala*, red. G. Rejman, B. Bieńkowska, Z. Jędrzejewski, P. Mierzejewski, Warszawa 2008.
- Siemaszko A., Ostaszewski P., Włodarczyk-Majewska J., *Tendencje wpływu spraw do polskich sądów powszechnych*, Warszawa 2019.
- Wiliński P., *Nadużycia uprawnień procesowych przez prokuratora i obrońcę w sprawach karnych gospodarczych (uwagi niedokończone)*, w: *Prawo karne gospodarcze. Księga jubileuszowa profesora Zbigniewa Cwiąkalskiego*, red. P. Kardas, M. Małecki, W. Wróbel, Kraków 2023.
- Wiliński P., *Nadużycie uprawnień przez prokuratora i sędziego w procesie karnym*, Warszawa 2023.
- Żukowska M., w: *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021.

Opracowanie jest rezultatem projektu badawczego *Nowy model prawa wykroczeń. Analiza teoretyczna, normatywna i empiryczna* finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach grantu OPUS 14, nr 2017/27/B/HS5/02137

Nowy model prawa wykroczeń. Teoria, praktyka, przyszłość

Prezentowana monografia to kompleksowe spojrzenie na prawo wykroczeń w Polsce. Wypracowanie nowych założeń modelowych w zakresie prawa wykroczeń możliwe jest po wszechstronnej analizie jego miejsca w systemie prawa represyjnego oraz spojrzeniu na praktykę stosowania przepisów.

Autorzy analizują prawo wykroczeń z trzech perspektyw. Pierwsza to teoretyczne spojrzenie na prawo wykroczeń jako takie, aspekty normatywne prawa wykroczeń oraz istotne instytucje Kodeksu wykroczeń. Druga to prezentacja wyników badań aktowych dotyczących różnorodnych typów wykroczeń wraz z krytyczną analizą problemów, jakie rodzą w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Trzecia to krytyczne spojrzenie na przyszłość prawa wykroczeń w aspekcie modelowym, w kontekście rozwoju nowych technologii, szczególnych przepisów wymagających aktualizacji oraz wykroczeń, które jawią się jako żywe skamieniałości.

Prawo, którego zadaniem jest kształtowanie rzeczywistości społecznej, musi brać pod uwagę aktualny stan stosunków społecznych, otoczenie kulturowe i cywilizacyjne norm prawnych, a także stan dyskusji naukowej o jakości tworzenia i stosowania prawa represyjnego w państwie praworządym. Przedstawione w książce rozważania, zgrupowane pod hasłami: *Teoria – Praktyka – Przyszłość*, wyznaczają kierunki i ramy nowego modelu prawa wykroczeń w Polsce.

sklep.kipk.pl

sklep@kipk.pl

Facebook: KIPKfundacja

Instagram: kipkPRESS

Krakowski
Instytut
Prawa
Karnego
Fundacja

ISBN EBOOK: 978-83-959655-9-3